

NIE LZA (261)

nie lza (237), **nie lza** (24); nie lza *BielŻyw, Diar, KochOdpr* (2), *GórnRozm* (6), *WujNT, VotSzl*; nie lza : nie lza *BierEz* (1:3), *RejPs* (34:1), *RejRozpr* (1:1), *RejJóz* (1:1), *BielKron* (1:1), *RejAp* (9:1), *BudNT* (2:1), *CzechRozm* (1:3).

W pisowni łącznej (235), *w rozłącznej* (26),

e jasne, a pochylone (w tym w a 9 r. błędne znakowanie).

Sł stp s.v. ldza, Cn notuje, Linde XVI – XVII w.

1. *W funkcji czasownika: nie można, nie wolno, nie powinno się; non potest PolAnt, Modrz; nemo potest Modrz [cum inf] (38) : BierEz L3, L3v; BudBib bv, b4, cv, c2v, Gen 32/12 (8); BudNT przedm c2v, c6v; CzechRozm 50v, 202, 235; Ia widzę że tego inaczej poznać nielza chyba ná domysł ModrzBaz 44, 52, 84v, 91v, 98; ModrzBazBud ¶5; bez piłmá ś. nic w íprawie zbáwicznney nielza czynić CzechEp 122; ArtKanc O4v.*

nie lza komu (4): *BudBib 4.Reg 23/10, Ier 10/23; ArtKanc S11v; bez niefzczęścia nielzá żyć żadnemu RybGęśli D.*

a. *W odniesieniu do określonych osób działających: nie może (nie mogą), nie powinien (nie powinni) (11) : Gdy nielza kupić cudnego: Przecz żadnego niechcefz kupić BierEz B2v, Bv; RejAp 1; BudBib bv, Ps 87/8[9], Os 9/16; BudNT 1.Cor 11/18.*

nie lza komu (4): *zwątpię więc żywoćie swoiem/ bo mi fie iuz więc bywa nielza wybiegąć. RejPs 210; Nie (lza) wam y nam budować domu Bogá nášzego BudBib 1.Esdr 4/3; RybGęśli B4 [2 r.].*

2. *W funkcji zbliżonej do partykuły podkreślającej konieczność i wyłączność: nie pozostaje nie innego, nie może być inaczej, na pewno się tak stanie, konieczne jest; nihil proprius quam ut, nihil restat praeter, non est a. licet nisi, oportet Cn (223) :*

cum inf [komu] (1): nie máfz ktoby nas vćiefzył/ bo káždy z nas bárzo zgrzełzył. Nie lza nam ítworzeniu thwemu á złości pełnemu/ ku tobie fie iuz vćiekác Pánu Bogu íwemu/ boś ty ieft náfz łáfkáwy PAN ArtKanc L8.

Ze zdaniem rozpoczynanym spójnikiem „iż” [orzeczenie: musi(sz)] (2): RejPos 205; Bo iuz y nieípráwiedliwoć y łupieftwo nielza íż s tym pánem póípołu z nim ofieść muśi. RejZwierc 57.

Ze zdaniem bezspójnikowym [orzeczenie: musi] (2): A coź chcefz vczynić moy miły brácie/ bo nielza ábo cie wždy rádość/ ábo ítrách rufzyć muśi. RejPos 223; Hoyny gdy mu iuz przydzie wízytko ítráćić/ Nielza s ciotką íżá muśi fie pobraćić. RejZwierc 217v.

a. *W połączeniu: »nie lza (...) je(d)no« (218) :*

cum inf (105): niewiem czo lofzzego mam vczynić, nielza iedno fie Alexandrowey łáfce poddać. BielŻyw 153; RejPs 94, 166, 172, 206v; RejRozpr G3v, K2v; LibMal 1545/103; RejJóz C4; LibLeg 11/169v; A czos tym Pan Bog ma działać Nielza [!] iedno írodze karać. RejKup Dv, y3, dd3; RejWiz 2, 3, 3v, 172v; OrzRozm M3; BielKron 315; OrzQuin E2; RejAp 105v; GórnDworz B5, E2, P3v, S3v, V2v, X, X6; RejPos 176, 282; RejZwierc 114; CzechRozm 245; KochOdpr D; KochTr 5 [2 r.]; CzechEp 52, 327, 367; NiemObr 17, 19, 66, 69, 91; WerGość 226 [2 r.]; WisznTr 16; GórnRozm K2, N3; GostGosp 106.

~ komu [w tym: nie lza jedno komu (49), nie lza komu jedno (6)] (55): *KlerWes* Av; Więc ci fprzećiwnci ie⁸⁰ będąc vłtrálfeni/ nielza iedno fio im było omilnemi rzeczámí wíwfiádczyć *RejPs* 122; A mnie nielza iedno powítáć á závždy ftobá być *RejPs* 207, 58v, 89v, 95v, 100v, 109v (16); *RejKup* b5v, o3v [2 r.], o4, y2v; *LubPs* F4v; *RejWiz* 114; A gdy Páłtyrz nic nie ma práwego Páłtyrzá/ Y owłzem obyczáie okrutnego Zwierzá. Temu nielza iedno wziáć z tytułem dochody *Prot* D3; *GórnDworz* C3v, C6, R8, T8v, Z4v, Bb8v, Kk2; *RejPos* 4, 6v, 75v, 282; *RejZwierc* 10, 48v, 81v, [121]v; Radbych był (powiáda) Ná zgodę wálfę pátrzáł/ lecz/ iż być niemogła Mnie nielza/ ieno wíętfzey częśći náłládowáć. *KochOdpr* C2v; *SkarŻyw* 243; *CzechEp* 282; *NiemObr* 24; *WerGość* 219; Kto bądź/ ten bądź/ nam nie lza/ ieno być gotowo: Koniec v Bogá w mocy *KochPam* 86; *KochPieś* 16; *ArtKanc* F6v, L5; *GórnRozm* Fv, H4, N2; Powiész z mufu/ co z dobrá niechceć fie powiedzić Wolá: nam nielza ieno koniecznie to wiedzic. *GórnTroas*,42; *WujNT* 687; *VotSzl* D4.

cum inf w obrębie połączenia (2): Iednák nielza inácey/ nam fie w tym záchowáć Iedno miłemu bogu/ zá to podziękowáć *KlerWes* Av; *RejJóz* D8. ~

Ze zdaniem rozpoczynanym spójnikiem podrzędnym [iż, że (44), aby, iżby (3); w tym orzeczenie modalne: muszę, musi(sz) itp. (41), miało (2), śmiał (1)] (47): *RejAp* 1, 75v, 81v, 154; Iż iuz dáley niewiem komu mam przyrownáć ten naród złościwy/ nielza iedno iż podobni fá ku onym dzyociom igráiącym łobie ná rynku *RejPos* [308], 63, 72v, 75 [2 r.], 102v [2 r.], 106v (35); Bo co infzego Pan vczynic ma? Nielza iedno iż błogofłáwieńftwo fwoie [...] w gniew á w przekłęctwo obroćic áodmienic muśi. *RejZwierc* 190, 10, 30v, 88, 140v, 182.

~ komu (2): Afnadz nielza y inem wífem národom iedno áby vpáđły przed nogámi twemi *RejPs* 127v; *RejPos* 335v.

cum inf w obrębie połączenia (1): Ale czyniáć dofyć y onym dekretom y miłofierdziu fwemu/ gdyż Bołtwo ony dekretá czyniło/ á człowiczeńftwo przyięło/ nielza było inaczeý ich złámáć/ iedno iż też Bołtwo złączywłzy fie s człowiczeńftwem/ [...] miáło złomic on frogi gniew iego/ y ony frogie dekretá iego. *RejPos* 178v. ~

Ze zdaniem bezspójnikowym [w tym orzeczenie modalne: muszę, musi(sz) itp. (43), było + inf (3), potrzeba (2), ma (1), przyszło (1)] (50): Bowiem zrozumiawłfy ich złoći bog nielza iedno mufi pomfte vczynic nád niemi *RejPs* 82; izes nie raczył vczinic gwałtu wyrokowi fwemu nielza było iednos raczył tu na fwiat zełlac fy na fwego *RejPs* 164v, 87, 98, 99, 103v, 131 (12); *RejKup* Dd; W poniedziátek naradzili posłowie protestacyjá znouu vczynic na tę winá, [...] bo już uznali, iż się z niej wyprośic nie mogli, nielza jeno było już aperte opowiedzieć, iż się pod nie wdawáć nie chcá *Diar* 62; BEdzyeli w czym chciá młody człek drogi fwey porpáwic [!]/ Nie lza iedno zakonem twym závždy fie ma báwic *LubPs* aa5; *RejWiz* 21, 102v, 114; *RejAp* AA2v, 77v, 120v, 139; *RejPos* A5, 7, 7v, 30, 50v (15); *RejZwierc* 5v, 50, 63v, [78²], 79 (11).

~ komu (2): Nielzáć iednoć fie nam vłtáwicźnie polerowáć potrzebá *RejZwierc* 103; *WerGość* 219. ~
Z eliptycznym równoważnikiem zdania (3):

~ komu (3): *RejPs* 73v; rzekł Kryftus: Pietrze nielzáć mnie iedno oknem *BielKron* 420v; *NiemObr* 19.

cum inf w obrębie połączenia (1): Abowiem onemu nielza idz iedno zá przodki fwemi *RejPs* 73v. ~

W charakterystycznych połączeniach: owa nie lza jedno, (a) tak (20), tedy(c) (17), też (10).

Połączenia: »nie lza inaczej, zinađ jedno« (11:1): KlerWes Av; Ze wżąd o mnie rady mało A nielza iey z ynađ łzukać Iedno tobie wżytko w mocz dać RejJóz D8; GórnDworz B5, C6, T8v, Z4v; RejPos 101v, 178v; Bo vbogi Szłáchćić/ widząc że mu nie śpráwiedliwie máiętność wzięto/ nie lzá mu inaczej/ zá wielkim łwym żalem/ iedno zábić tego kto mu nieśpráwiedliwie máiętność wydárł. GórnRozm Fv, N2, K2, N3.

»już(ci) nie lza jedno, nie lza już jedno, nie lza jedno już« (31:5:3): Chriřtus mowij/ już nielza mi jedno dołfycz czinicz obietnicám łwoiem. RejKup o3v, b5v; RejWiz 2; BielKron 315; OrzQuin R2; RejAp 81v, 105v, 154; GórnDworz E2; A ták nielza iuż było iedno iż Pan [...] muřiał niřzczyć [...] narod ludzki RejPos 102v, A5 [2 r], 75 [2 r.], 85, 162, 176 (18); RejZwierc 41, 71v, 138, 140v, 182; CzechRozm 245; Ale iż iuż [...]: co łię łtáło y wyrzekło wroćić łię nie może: bo z długim przez kilká lat rozmyłłaniem wędźidło łię to kowáło: nielza tedy iedno iuż też ták na nie iáko łię poczęło odpowiedáć CzechEp 52; WerGořc 219, 226 [2 r.], 227; Powie lekarź/ iuř teraz nielza/ iedno po łámy łtaw rękę vćiąć. GórnRozm K2.

Synonimy: »nie można«, »nie trzeba«, »nie wolno«.

MM